

Az Amadé-gerinc és a Nagy-patak völgye

SZERÉNYI GÁBOR

A Zempléni-hegység középső tömbjének nyugati szélén hosszú, leginkább andezitből álló vonulat húzódik, amely északról dél felé haladva egyre komolyabb csúcsokkal emelkedik ki környezetéből. Az első, a Varga-hegy csak 470 méter, az utána következő Amadé-csúcs 563 méter, míg a sorban a legutolsó Téglás-kő már közelíti a 800 métert, pontosan 753 méter magas. A vonulat kelet felől igen meredek letöréssel szakad a Nagy-patak völgyébe, amely miután a Varga-hegy lábánál nyugatra, Gönc irányába fordul, északról is a hegylánc határa. A gerinc az Amadé-hegy után lapos tömbfelszínben szélesedik ki, a Téglás-kő már ennek a peremén emelkedik. Az elmúlt években egyre inkább divatba jövő Zempléni táj egyik legkevesbé járt, turistautakkal is alig érintett területe ez, amely természeti értékekben és kulturális emlékekben egyaránt rendkívül gazdag.

A pálos kolostor romja

Romok az erdő mélyén

Ha a Nagy-patak völgyéből indulunk a gerinctúránkra, egy fiatalos erdőn keresztüljutva évszázados bükkfák között rejtőző romokra bukkanunk. Ezek az 1371-ben épített pálos templom és kolostor falmaradványai. A pálosoké az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, az alapítás 1250-ben Özséb esztergomi kanonok nevéhez fűződik. Kolostoraikat mindig világtól elzárt helyeken, erdők mélyén építették. Az egykori templom szépségét ma sajnos mindössze néhány boltív és falmaradvány sejteti. Valószínű, hogy a reformáció idején pusztult

el. Később senki sem viselte a gondját és a természet hamar visszavette azt, amit az ember elvett tőle.

Ha a romokat elhagyjuk, és a Varga-hegy megkerülésével egyenesen az Amadé-gerincet célozzuk meg, a Kis-patak völgyében egyre szűkülő szurdokban kapaszkodunk tovább. Tavasszal itt seregestül nyílik egy bennszülött, védett vadvirágunk, az ikrás fogasír (*Dentaria glandulosa*). Lilás foltjai sokhelyütt keverednek az ugyancsak védett fehér berki szellőrózsa (*Anemone nemorosa*) csoportjaival. Gyakran kerül ilyenkor a szemünk elé egy kecsesnek igazán nem nevezhető, vaskos rózsaszínű virág, a *vicsorgó* (*Lathraea squamaria*) is. Fák gyökerein élősködik, csak a virágos hajtás tör elő a föld alól, zöld levelei egyáltalán nincsenek.

Az Amadé-csúcs előtt pompás kilátóhelyet érintünk. Az Amadé-szikla kelet felé magas, függőleges fallal török le. A jókora kövekkel, szikladarabokkal teleszórt, járhatatlanul meredek lejtőn hársas törmeléklető-erdő díszlik. Ebben az erdőtípusban a lombkoronaszint kialakításában a kis- és nagylevelű hársé (*Tilia cordata* és *T. platyphyllos*), a magas kőrísé (*Fraxinus excelsior*), valamint a kora- és hegyi juharé (*Acer platanoides* és *A. pseudo-platanus*) a főszerep. Mellettük előfordul még a rezgő nyár (*Populus tremula*) is. Állományaiban ritka, védett bogárritkaságok fejlődnek, ilyen a nyolcpontos cincér (*Saperda ocopunctata*), a diszes nyárfacincér (*Saperda perforata*), és a nyolcpontos virágbogár (*Gnorimus variabilis*).

A kilátóhely természetes sziklafalainak szomszédságában a hegygerincen találjuk az Amadé-vár alig egy-két méter magas falmaradványait. Néhány omladozó falrom és

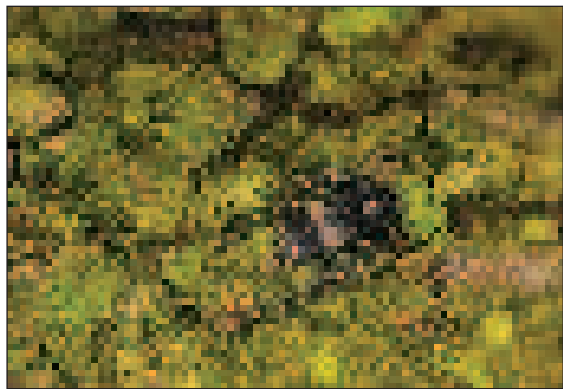
A hajdani erdészház, a Rivnyák-tanya romjai

egy szépen rakott terméskőből készült boltív emlékeztet a hajdani dicső napokra. A turistatérképeken a hegy és a rajta állt vár Amadé néven szerepel. Pedig valójában nem az ősi Amadé, hanem az Omode család birtokai voltak erre. Az Omodét alighanem a népnyelv csiszolta Amadévá. Az Omode ősi magyar család volt, amely eredetét az Aba nemzetségig vezette vissza. A család nevével az Árpád-ház kihalását követő hatalmi harcok idején találkozhatunk. Omode 1304-ben nádor és szepesi főispán volt. Igazi kényúr, aki – a feljegyzések szerint – jócskán visszaélt hatalmával. Csapatjai rendszeresen potyáztak a vidéken és menedékkük – egyben rejtékhelyük – volt a kis vár. Az állandó fosztogatások miatt felháborodott környékeliek 1311-ben Kassán, ahol hivatalos minőségben megjelent, a helyi polgárok segítségével elfogták és megölték. Négy fia ezt követően Csák Máté oldalára állt, majd a rozgonyi csatában 1312-ben ők is életüket veszítették.

A gerinc nevezetességei

A kiszélesedő tönkfelszínre jutva, ha elhagyjuk a nyugatnak forduló turistajelzést és dél felé haladunk tovább, hamarosan elérjük a Zempléni-hegység egyik leggyönyörűbb irtásréjtjét, a *Nagy Mocsáros*t. Ha a hegység kaszálórétjeiről esik szó, azonnal a fokozottan védett Gyertyán-kút, ismertebb nevén Bohó-rét, vagy a szintén oltalom alatt álló Bodó-rét jut mindenkinek az eszébe. Pedig a Nagy Mocsáros semmi-

ben sem marad el tőlük. Igaz, orchideákban nem olyan gazdag, mint a Bohó-rét, de azért itt is nyílik közülük a kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*), a szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*) és az erdei ujjaskosbor (*Dactylorhiza fuchsii*). Nyári virágegyüttesének színpompájában pedig alighanem veri azt. Július elején bíbor színű tömegként hullámszik a magasra nőtt szálfüvek szintjében a több ezer szál egyszerre nyíló védett dákoska (*Gladiolus imbricatus*), a dísznövényként jól ismert kardvirág – gladiolusz – vad őse. Az élénk szín keveredik a fehér sugárvirágú és sárga csöves virágú réti margitvirág (*Leucanthemum vulgare*) virágzataival, a bakfű (*Betonica officinalis*) pirosával, a terebélyes és a csomós harangvirág (*Campanula patula*, *C. glomerata*) élénk kékjével. Az erdőszegély különlegessége a sereggestül nyíló védett kereklevelű körtike (*Pyrola rotundifolia*). Gyökérezete,

Feketemintás gesztincér (*A szerző felvételei*)

akár az orchideáké, bizonyos gombák szövedékével áll kapcsolatban, mikorrhizás virágos növényünk.

A tavasztól egymást váltó vadvirágok terített asztalt jelentenek a rovarok számára. Bogarak, legyek, méhek, darazsak, kabócák, poloskák, lepkék tömege nyüzsög a növényeken. Ez a szüntelen jövés-menés, zúgás, dongás, döngicselés, zümmögés pezsgővé varázsolják a rétet minden napját.

Ha csak a törvényes oltalom alatt álló fajokat vesszük szemügyre, lepkék közül nevezetes a lápi gyöngyházlepke (*Brenthis ino*), amely csak hegyvidékeink alig egy-két pontján repül. Mellette előfordul még például a recés tarkalepke (*Melitaea aurelia*), az árvácska gyöngyházlepke (*Boloria euphrosyne*), a nagy gyöngyházlepke (*Argynnis paphia*) és az ibolyás tűzlepke (*Lycaena alciphron*). Az éjjel repülő fajok közül itt él hazánk egyik legjelentősebb galajszender- (*Hyles galii*) populációja, hernyóit a tejtöltő galaj (*Galium verum*) hajtásain találjuk. A fehér nyír foltjai az aranyfoltos púposzövőnek (*Leoconda bicoloria*) szolgálnak tápnövényül.

A gyönyörű rét után délkeletnek véve az irányt, vadregényes, igazi őserdőn keresztül haladunk. A hajdani lucelepítés hótörései, a túlevelekből álló vastag, puha avartakaró, a süppedő mohapárnák szibériai tájat idéznek. Két hatalmas szikla közt áthaladva váratlanul újra egy romra bukkanunk a látszólag ember nem járta tájon. Egy hajdani erdészház, a Rivnyák-tanya romjai ezek, egy eltűnő életforma mementója. Az erdő mélyén élő erdésznek a Gyöngyvirágtól lombhullásig című film-ből ismert hamis romantikája elevenedik meg előttünk, a maga kézzel fogható valóságában. Hiszen a legközelebbi települések szekéren (vagy télen szánon) járható utakon több mint húsz kilométerre esnek ide. A víz a tanya mellett lévő forrásból szerezhető csak, a villanyt pedig az ötvenes évek sztahanovista lelkesedése sem juttathatta el ide. Az összedől épület néhány évtizede még lakták, jól azonosítható a hajdani konyha, a kis szobák és az istálló is.

A Nagy-patak völgye

A romos tanyát elhagyva, hamarosan a Medvekasnak nevezett hegyoldalon keresztül a Nagy-patak völgyébe ereszkedünk. Az ugyancsak közeli Medvesmarásnak nevezett erdőrész régi elnevezése is jelzi, valaha medvék járták a sűrűségeket. Ma a nagyragadozók közül csak hiúzok és farkasok élnek erre, medvék csak hébe-hóba látogatnak át Szlovákiából.

A Nagy-patak méltó nevére, valóban a Zempléni-hegység legnagyobb vízfolyása. A völgy egy része a Zempléni Tájvédelmi Körzet fokozottan védett területei közé tartozik. Növényvilágát tekintve nem ér fel akár az Ósva-völgy, akár a Kemence- és a Kumlóska-patak völgyeinek különlegességeivel, gerinctelen faunája azonban kiemelkedő. Számos ritka, védett szitakötő lárvája fejlődik a tiszta vízben, így a feketelábú szitakötő (*Gomphus vulgatissimus*), a csermelyszitakötő (*Onychogomphus forcipatus*), az erdei szitakötő (*Ophiogomphus cecilia*). Kizárólag itt fordul elő egy montán cincér, a hazánkban az 1980-as években megtalált szalagos karcscincér (*Leptura annularis*). Pollenevő, az imágókat elsősorban a podagrafű (*Aegopodium podagraria*) ernyősvirágzatain találjuk júniusban. Napfénykedvelő, a populáció a beerdősülő, árnyékosra váló élőhelyeiről eltűnik, majd az újabb irtásokon bukkan fel.

A patak folyását követve hamarosan egy kis tisztásra, a Medvekasi rétre érkezünk. A tisztást szegélye öreg rezgőnyárok (*Populus tremula*) elszáradt gallyaiban egy másik, igen ritka védett cincérünk fejlődik, a feketemintás gesztincér (*Leioptus punctulatus*). Ugyancsak a rezgőnyár a tápnövénye egy egyre ritkuló szépséges nappali lepkénk hernyójának, a nagy nyárfalepkének (*Limenitis populi is*). A kifejlett lepkéket a napsütéses, ám nedves utak mentén találjuk meg, szívesen szívogatnak állati ürüléken. Egy másik különlegesség a vörös rókalepke (*Nymphalis xantomelas*). Soha nem volt gyakori hazánkban, a 60-as években azonban teljesen eltűnt, az ezredforduló tájékán azonban újra megjelent és egyre több helyen bukkan fel hazánkban. Életmódja érdekes, nyár elején kel ki az új generáció, amely azonban mintegy két hét elteltével eltűnik, odvas fákban, kéreg alatt egészen jövő tavaszig (!) „áttelel”. Ekkor hagyja el újra szálláshelyét, újra találkozhatunk vele, majd elpusztul. (Magam idén nyáron, rekkenő hőségben, egy odvas öreg tölgyfában hat szorosan egymás

Dákoska, a kardvirág vad őse

mellé bűjt példányt találtam). A völgyben a rendkívül ritka óriás medvelepke (*Pericallia matronula*) is előfordul.

A kevésbé ismert rovarcsoportok képviselői közül nevezetes az északi hangyaleső (*Myrmeleon bore*) és a párducfoltos hangyaleső (*Dendroleon pantherinus*) itteni előfordulása.

A hangulatos út hosszú kilométereken keresztül kanyarog velünk a patak völgyében, míg el nem érjük kiindulópontunkat, a Varga-hegy lábát. Innen folytathatjuk utunkat Telkibánya irányába, ez azonban már egy másik történet kezdete. 🐾